

Valeriu Capcelea,
doctor habilitat în filozofie, conferențiar
universitar, catedra de Drept Public,
Universitatea „Alec Russo”, Bălți,
Republica Moldova

Influența societății informaționale și a societății cunoașterii asupra dezvoltării social-economice în sec. XXI

În acest articol sunt investigate impactul societății informaționale și a societății cunoașterii asupra dezvoltării social economice a civilizației în sec. XXI. Sunt analizate influența informației și cunoașterii asupra creșterii economice, a noilor industrii, a apariției noii economii digitale. Totodată, se analizează impactul acestei economii asupra ocupării forței de muncă, șomajului și „poluarea cu timp liber” care poate duce spre fenomene sociale negative.

Asistăm în ultimele decenii la o serie de fenomene și procese ce caracterizează evoluția societății umane în ansamblul ei și care indică faptul că ne aflăm într-o perioadă de mutații profunde ce definesc tranziția de la societatea industrială la un nou tip de societate. Manifestată sub forma unei crize a modelului capitalist de dezvoltare dar și prin apariția unor concepte noi neexplicate suficient, această tranziție s-a materializat pe plan internațional în următoarele fenomene și procese majore: *globalizarea* fluxurilor de schimburi materiale și nemateriale (financiare și informaționale) dublată de *integrarea regională*, pe plan național prin reînnoirea interesului statelor pentru *dezvoltarea durabilă*, privită sub cele trei aspecte definiției (economică, ecologică, socială), și pentru edificarea unei *societăți (informaționale) a cunoașterii*, iar la nivelul individului prin căutarea unei noi identități. Tributari fiind unei educații fragmentare, pe discipline distincte, dar și sub influența decalajelor în stadiile de dezvoltare ale diferitelor țări, în care procesele și fenomenele respective se manifestă diferit, avem tendința de a trata individual fiecare din aceste fenomene și procese, când de fapt ele ilustrează direcții de dezvoltare în evoluția „întregului” care este societatea globală în devenire.

În sec. XXI omenirea a intrat într-o nouă etapă a civilizației umane în care, informația, comunicațiile și cunoașterea reprezintă elementele esențiale care stau la baza dezvoltării societății. Constituirea societății informaționale fundată pe cunoaștere este un proces amplu, complex și de lungă durată, componentele sale de bază fiind de natură tehnologică, financiară, economică, socială și culturală.

În literatura de specialitate sunt evidențiate principalele premize care au determinat apariția și dezvoltarea accelerată a societății informaționale: creșterea interdependenței la nivel global sporind nevoia de comunicare între indivizi și organizații; creșterea complexității mediului social-economic, sporind exponențial nevoia de cunoaștere; investițiile guvernamentale și private semnificative în sectorul de cercetare; progresele din ingineria lingvistică care au generat instrumente puternice de facilitare a dialogului om-mașină permițând căutarea informațiilor pe Web, absorbind hiperabundența de informații; apariția și ulterior generalizarea muncii cu calculatorul; dezvoltarea unei capacități mari de stocare, prețuri de stocare și de transport ale obiectivelor informaționale sau documentare din ce în ce mai ambițioase; trecerea la documentul numeric, care este omniprezent în orice comunicare, informare, documentare, aducând flexibilitate, maleabilitate, conducând la diminuarea costurilor de stocare, de manipulare, de difuzare a informației.

Unii specialiști în domeniu susțin că dezvoltarea tehnologiei informației și automatizarea pe care o face posibilă vor urma tradiția inovațiilor anterioare, creând noi produse, noi industrii, noi piețe și generând, astfel, creștere economică. Ca urmare vor apărea locuri noi de muncă pentru cei disponibilizați de industriile în care necesitatea brațelor de muncă va scădea. Alții sunt convinși că situația este esențial diferită de evoluțiile tehnologice anterioare și că vom asista, probabil, la o creștere economică neînsoțită de crearea masivă de locuri de muncă.

Ritmul rapid al dezvoltării tehnologiei informație și comunicațiilor a determinat apariția noii economii, *digitală*, care tinde să se globalizeze la nivel mondial. În cadrul ei, individul și micile întreprinderi, alături de marile companii, au mai multe oportunități ca niciodată de a juca un rol important în societate. Economia digitală este caracterizată de mutații radicale în natura muncii și a relațiilor de muncă, cu implicații profunde asupra stilurilor de muncă și viață ale oamenilor. În această ordine de idei, piața muncii a cunoscut în primul deceniu al sec. al XXI-lea o dezvoltare puternică, tinzând și ea să se globalizeze. Teleducul, teleactivitățile, telesocializarea etc., reprezintă activități caracteristice unei societăți informaționale bazate pe cunoaștere, spre care țintește și Republica Moldova.

Noua economie specifică mileniului trei este caracterizată de numeroase *e-activități*, cum ar fi e-educația, e-medicina, e-afacerile, e-guvernul, e-comerțul etc. De multe ori, terminologia *e-activități* este înlocuită cu *teleactivități*. Evident, *e-activitățile* nu pot suplini toate activitățile dintr-o societate, deoarece mineritul, agricultura, siderurgia, tâmplăria etc. se vor moderniza mult în noua economie, dar vor fi lipsite de *e*.

Totodată, conceptele de ocupare a forței de muncă, ocupare insuficientă, șomaj și timp liber includ valori morale și istorice legate de etica muncii. Unele dintre aceste cuvinte sunt folosite cu o nuanță negativă. Există numeroși oameni de care industria nu mai are nevoie, nu ca o consecință a unor fluctuații ciclice, ci pentru că societatea reclamă, iar tehnologia face posibilă, nivele foarte ridicate de productivitate a muncii. Ca urmare, aceste valori își pierd semnificația, iar cuvintele, înțelesul lor tradițional. S-ar putea ca în viitor preocuparea principală a individului să fie nu atât slujba, așa cum am înțeles-o până azi, cât ocupația în sens mai larg. Ea va include bineînțeles timpul cheltuit în folosul nevoilor economice ale societății, pentru care omul va fi plătit corespunzător, dar și activități, liber alese, care să permită realizarea personală. Astfel, ocupația individului va trebui privită în sens larg, incluzând o parte de muncă intelectuală sau productivă în sensul tradițional, căreia i se va dedica un timp mai scurt (orar mai lejer, pensionare anticipată, perioade de pauză pentru formare personală suplimentară și reciclare), alături de una sau mai multe ocupații auxiliare de natură educațională, socială, artistică sau sportivă, pe lângă timpul de odihnă propriu-zis. Desigur că această situație nu va apărea în mod spontan. Dacă mii de oameni, și mai ales dintre tineri, se vor trezi șomeri și împovărați de o inactivitate permanentă, ei vor fi condamnați la o stare de frustrare. Ei nu își vor putea umple timpul decât, în cel mai bun caz, uitându-se la televizor. În cele mai multe cazuri, însă, „poluarea cu timp liber” va produce alcoolism, narcomanie, huliganism și delincvență. Noua abordare pomenită mai sus va trebui impusă de voința societății însăși și va implica schimbări mari în sistemul de învățământ și în distribuirea veniturilor.

Scenariul acesta nu e atât de improbabil sau de radical cum ar putea să pară la prima vedere. Dacă automatizarea muncii de producție și de birou ridică într-adevăr probleme de șomaj insolubile și dacă sindicatele acceptă faptul că nu pot respinge, în condițiile competiției internaționale, progresul reprezentat de automatizare, vor urma negocieri având ca rezultat o distribuție echitabilă a muncii, cu orare mai scurte și condiții de muncă noi. Dacă programul de lucru va fi mai scurt pentru toată lumea, vor fi necesare măsuri prin care să se asigure ocupații socialmente dezirabile, pe bază de voluntariat, în acest fel, timpul liber, care va crește treptat, va deveni creativ și plin de satisfacții. El va transforma societatea informației în societate ocupațională. În consecință civilizația va intra astfel în era de aur, în care mașinile vor lucra pentru noi în loc să ne domine.

Societatea cunoașterii, susține savantul român M. Drăgulescu, reprezintă mai mult decât societatea informațională, înglobând-o de fapt pe aceasta [3, p. 35.]. Cunoașterea este informație cu înțeles și informație care acționează. Prin urmare, societatea cunoașterii nu este posibilă decât grefată pe societatea informațională și nu poate fi separată de aceasta. Avansul spre societatea

informațională bazată pe cunoaștere este considerat, pe plan mondial, ca o evoluție necesară pentru asigurarea Dezvoltării Durabile în contextul „noii economii”, fundată în principal, pe produse și activități intelectual-intensive precum și pentru realizarea unei civilizații socio-umane avansate.

Societatea informațională fundată pe cunoaștere înseamnă mai mult decât progresul tehnologiei și aplicațiilor informaticii și comunicațiilor. În cadrul ei se integrează și dimensiunile: *socială* (cu impact asupra îngrijirii sănătății, solidarității și protecției sociale, muncii și pieții muncii, educației și formării continue etc.), *ambientală* (cu impact asupra utilizării resurselor și protecției mediului), *culturală* (cu impact asupra conservării și dezvoltării patrimoniului cultural național și internațional, promovării pluralismului cultural, necesității protecției minorilor, dezvoltării industriei multimedia și producției de conținut informațional) și *economică* (cu dezvoltarea unor noi paradigme ale economiei digitale și a ale noii economii bazate pe cunoaștere, inovare, cultură antreprenorială și managerială, educație a cetățeanului și a consumatorului).

O nouă societate, pe care preferăm să o numim societatea cunoașterii, se conturează în țările avansate și se prefigurează în țările în curs de dezvoltare pe diferite trepte, elementele acestei societăți emergente coexistând cu elementele constitutive ale societății industriale. Cel mai evident aspect al noii societăți este viteza cu care sunt introduse, difuzate și utilizate tehnologiile informaționale și de comunicații (TIC), aspect ce pune în umbră faptul că are loc și o transformare majoră a concepțiilor, structurilor și instituțiilor specifice societății industriale. Această insuficientă corelare între evoluția TIC și altor componente ale societății emergente a cunoașterii a determinat abordarea problemelor societății cunoașterii în special sub aspectul noutății sistemelor informaționale și de comunicații, și nu și a aspectelor spirituale legate de aceasta și menține confuzia între diversele denumiri date noii societăți, numită fie societate “post-modernă”, “post-industrială”, “post-Fordistă”, “post-capitalistă”, “post-structurală”, “post-tradițională”, “informațională” sau “a cunoașterii”. A. Giddens [1991], considerând că TEC au contribuit la diseminarea în lume a culturii Occidentale, sub forma valorilor democrației și economiei de piață, definește perioada actuală drept “modernitate avansată” și nu post-modernistă. El afirmă că instituțiile moderne diferă de toate formele precedente de ordine socială doar “prin dinamismul lor, prin măsura în care subminează obiceiurile și deprinderile tradiționale și prin impactul lor global”.

De fapt, restructurările la care asistăm sugerează faptul că mutațiile perioadei actuale echivalează cu o schimbare radicală de paradigmă în sensul celei definite de T. Kuhn [1962] în lucrarea sa devenită clasică. Încă din 1993 Peter Drucker afirma: “Putem fi siguri că lumea care va rezulta din prezenta rearanjare a valorilor, credințelor, structurilor economice și sociale, a conceptelor și sistemelor politice, cu alte cuvinte a concepțiilor asupra lumii, va fi diferită de ceea ce și-ar putea imagina oricine astăzi. În unele domenii - și în special în cadrul societății și structurii ei - transformări de bază deja au avut loc. Faptul că noua societate va fi una non-socialistă, cât și una post-capitalistă, este practic o certitudine. Și este, de asemenea, o certitudine că resursa ei primară vor fi cunoștințele” [Peter F. Drucker, 1999]. Drucker, Peter F. *Societatea post-capitalistă*, Editura Image, București, 1999.

De ce vorbim acum despre societatea cunoașterii ? Oare procesele de schimbare socială din trecut nu s-au bazat tot pe progrese în cunoaștere ? Ba da. Ceea ce este nou acum este, pe de o parte, viteza cu care se înnoiesc cunoștințele, faptul că volumul de cunoștințe ce îl avem la dispoziție se dublează la fiecare cinci ani și pe de altă parte natura forței motrice ce anumează schimbările sociale, economice și culturale, care depășește lumea tehnologiilor informaționale. Cunoașterea nu mai este doar o componentă a economiei moderne, ci devine un principiu organizațional de bază al existenței noastre. Trăim într-o societate a cunoașterii pentru că ne organizăm realitatea socială pe baza cunoașterii de care dispunem. Vom încerca în cele ce urmează să abordăm unele premise ale tranziției spre noua societate și anume: cunoașterea definită drept conștientizare a complexității realității, tehnologiile informaționale ca instrument al producerii și diseminării cunoașterii, știința confruntată cu o realitate complexă, mutațiile instituționale majore bazate în special pe modificarea comportamentului indivizilor ce compun societatea.

Un vector al societății cunoașterii este un instrument care transformă societatea informațională într-o societate a cunoașterii. Savantul român D. Nica consideră că au fost definite două clase mari de vectori ai societății cunoașterii: cei tehnologici și funcționali. *Vectorii tehnologici* ai societății cunoașterii sunt [4, p. 31]: Internetul, dezvoltat prin extensivitate geografică, utilizarea de benzi de transmisie până la cele mai largi posibile, trecerea de la protocol de comunicare IP4 la IP6, cuprinderea fiecărei instituții în rețea, a fiecărui domiciliu și a fiecărui cetățean; tehnologia cărții electronice, diferită de cartea pe Internet, dar și prin CD-uri; agenții inteligenți – sisteme expert cu inteligență artificială folosiți pentru data mining și chiar

knowledge discovery; mediul înconjurător inteligent pentru activitatea și viața omului; nanotehnologia și nanoelectronica (care va deveni principalul suport fizic pentru procesarea informației, dar și pentru multe alte funcții, nu numai ale societății cunoașterii dar și ale societății conștiinței) etc.

Totodată, în opinia lui D. Nica, *vectorii funcționali* ai societății cunoașterii sunt [4, 31]: managementul cunoașterii pentru întreprinderi, organizații, instituții, administrații naționale și locale; managementul utilizării morale a cunoașterii la nivel global; cunoașterea biologică și geonomică; sistemul de îngrijire a sănătății la nivel social și individual; protejarea mediului înconjurător și asigurarea societății durabile și sustenabile printr-un management specific al cunoașterii; aprofundarea cunoașterii despre existență; generarea de cunoaștere nouă tehnologică; dezvoltarea unei culturi a cunoașterii și inovării; un sistem de învățământ bazat pe metodele societății informaționale și a cunoașterii etc.

Prin urmare, astăzi o tendință destul de importantă în dezvoltarea economiei o constituie faptul că ea din ce în ce mai mult se bazează pe cunoaștere. Societatea cunoașterii reprezintă *o nouă economie* în care procesul de inovare (capacitatea de a asimila și converti cunoașterea nouă pentru a crea noi servicii și produse) devine determinant [3, p. 38]. Astfel inovarea, în societatea cunoașterii, urmărește a îmbunătăți productivitatea, nu numai productivitățile clasice în raport cu munca și capitalul, ci și productivitățile noi în raport cu resursele energetice și materiale naturale, cu protecția mediului. De aceea noua economie presupune încurajarea creării și dezvoltării întreprinderilor inovante cu o structură de cunoaștere proprie.

În opinia savantului A. Toffler, economia bazată pe cunoaștere, specifică societății postcapitaliste, este definită prin următoarele trăsături [5, p. 72-81]:

1. *Supremația valorilor necorporale.* Valoarea unei firme din economia industrială este dată, în primul rând, de elementele materiale, corporale din patrimoniu. În schimb, competitivitatea și, implicit, valoarea unei firme din economia cunoașterii este determinată de capacitatea de a dobândi, disemina și valorifica cunoașterea și informațiile.

2. *Demasificarea piețelor.* Produsele și serviciile devin tot mai adaptate nevoilor specifice ale unor nișe sau chiar „particule” ale pieței. Demasificarea piețelor atrage demasificarea marketingului, proces care deplasează economia dinspre omogenitate și nediferențiere către eterogenitate extremă.

3. *Modificarea naturii muncii.* Noninterșanjabilitatea muncii și nevoia crescândă de expertize specializate complexe se generalizează. Munca de rutină, repetitivă și programabilă cedează teren în fața muncii creative, nonrepetitive, abordând sarcini inedite.

4. *Inovația este cheia succesului.* Supraviețuirea firmelor nu mai este posibilă fără asigurarea unor fluxuri constante de inovații care să vizeze toate aspectele funcționării lor. Or, inovația continuă, asimilarea permanentă a noului, înseamnă schimbări. Orientarea spre schimbare devine o lege.

5. *Revenirea la „scara redusă”.* Diferențierea produselor implică diferențierea proceselor, iar aceasta exclude economiile de scară atât de râvnite în producția industrială. „Scara redusă” furnizează, în schimb, o valoare economică ridicată. Mare nu înseamnă neapărat și bun, iar mic nu mai este sinonim cu slab și necompetitiv.

6. *„Dereglementarea” organizării.* Orientarea spre schimbare și inovație nu mai face posibilă menținerea unor angrenaje organizatorice fixe pe durate mari de timp. Descentralizarea decizională, destandardizarea procedurilor de muncă, deformalizarea relațiilor organizaționale, creșterea ponderii comunicării informale vor constitui cadrul organizatoric în măsură să asigure creativitatea, reactivitatea și flexibilitatea organizațiilor de afaceri.

7. *Integrarea sistemelor economice.* Interdependența crescândă a elementelor ce alcătuiesc sistemele economice duce la o mai pronunțată integrare a acestora. Coordonarea eficace a sistemelor de afaceri integrate pretinde, în schimb, volume tot mai mari de informații și o redutabilă capacitate de procesare a informațiilor.

8. *Informatizarea infrastructurii de afaceri.* Sistemele informatice reprezintă baza unor vaste și ramificate rețete parteneriale, multe dintre ele extinse la scară globală.

9. *Accelerarea ritmului tranzacțiilor și operațiunilor economice.*

În prezent economia vitezelor mari înlocuiește economia scării mari. Timpul se transformă într-o variabilă critică, fiecare interval temporal valorând mai mult decât cel anterior. Concurența dintre firme se bazează pe timp, mai exact pe rapiditatea reacțiilor, iar abordările lente, secvențiale, pas cu pas, sunt înlocuite de „abordări simultane”. În noua ecomie vom asista la câteva transformări importante privind munca. Prima, și, poate, cea mai importantă vizează natura ei. Se presupune că accentul va cădea din ce în ce mai mult pe gândire și creație. Produsele create vor fi de natură intangibilă – informație și cunoștințe. Piața forței de muncă se va globaliza: de exemplu, un „muncitor” intelectual din Republica Moldova poate fi angajatul unei societăți de oriunde. Politica angajării va fi a competenței intelectuale pe proiect și nu a angajării pe viață și pentru toți, iar riscurile pentru angajați se vor amplifica. Va crește necesitatea perfecționării continue, diploma de absolvire a unei școli fiind necesară dar nu suficientă. Relațiile dintre angajator și angajat se vor baza tot mai mult pe cooperare și mai puțin

pe subordonare. De asemenea, va crește ponderea telemuncii în totalul formelor de muncă. Piața forței de muncă va fi influențată de efectul liberalizării și globalizării informațiilor și comunicațiilor, în care tot mai multe activități sunt desfășurate de *e-cetățeanul* societății contemporane.

Utilizarea pe scară largă a tehnologiei informație și comunicațiilor și, în consecință, investițiile tot mai ample în acest domeniu, au dat naștere paradoxului productivității, care înregistrează o creștere sub așteptări și, în consecință, poate conduce la posibilitatea nerecuperării cheltuielilor efectuate. Acest lucru se datorește faptului că există o diferență, uneori destul de mare, între „tehnologia oferită” și „tehnologia utilizată” care depinde de faptul cum înțeleg angajații să utilizeze aceste tehnologii în dependență de gradul lor de pregătire, cultură și adaptare. Pentru a determina utilizarea la maximum a tehnologiei informaționale și comunicațiilor și a reduce riscul generat de compromiterea informatizării societății, datorată unor eventuale eșecuri economice, este necesară educația permanentă a tuturor lucrătorilor.

În 1770 d’Holbach își începea lucrarea sa *Systeme de la nature*, care cuprindea ideile fundamentale ale Iluminismului, cu remarca: ”Omul este nefericit pentru că nu cunoaște natura”. Astăzi, în concluzia încercării de a conceptualiza premisele tranziției spre societatea cunoașterii, putem afirma că omul este nefericit pentru că nu se cunoaște pe sine, ca ființă creată după chipul lui Dumnezeu, ceea ce îl împiedică să valorifice imensul potențial cognitiv cu care a fost înzestrat. Societatea cunoașterii are drept scop evidențierea și utilizarea acestui potențial.

Bibliografie:

1. Bajenescu, T. Internetul, societatea informațională și societatea cunoașterii. Aspecte tehnice, economice, politice și sociale. București: Ed. Matrixrom, 2006.
2. Drăgănescu, M. De la Societatea informațională la Societatea cunoașterii. București: Editura Tehnică, 2003. 244 p.
3. Drăgănescu, M. Societatea informațională și a cunoașterii. Vectorii societății cunoașterii. dragam@racai.ro; <http://www.racai.ro/~dragam>. 95 p.
4. Duval, G.; Jacot, H. Le travail dans la société de l’information. Paris: Éditions Liaisons, 2000. 256 p.
5. Nica, D. Guvern, cetățean, societate informațională. București: Ed. Semne, 2001. 324 p.
6. Toffler, A. Război și anti-război. Supraviețuirea în zorii secolului XXI. București: Ed. Antet, 1995. 247 p.
7. Rumleanski, P. Societatea postmodernă: probleme filosofice și metodologice actuale. Chișinău: ASEM, 2006. 398 p.

